The use of a digital metacognitive journal during teaching practice was proposed to record anticipated outcomes, reasons for particular choices, the course of a lesson, self-assessment, and further intentions.

The necessity of preserving not only completed works but also their intermediate versions and explanations of the changes introduced was substantiated.

The conclusions substantiate that the metacognitive effect arises not from the mere incorporation of technology but from the organisation of conscious and purposeful engagement with it. A digital resource can support future teachers' pedagogical agency provided that they use it to justify their choices, verify their intentions, identify errors, and reconsider their strategies of professional activity.

Keywords: *digital resources, metacognitive competence, future teacher, academic environment, pedagogical agency, self-regulated learning, teaching practice.*

Дата першого надходження статті до видання: 05.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.10.2026

DOI:
УДК 373.2.011.3-051:17.022.1

Наталія ДЕМЧЕНКО
кандидат педагогічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри педагогіки та психології професійної освіти, Національний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ
ORCID: *https://orcid.org/0000-0002-3143-7702*

Андрій ГОРОДИСЬКИЙ
здобувач третього (освітньо-наукового) ступеня вищої освіти кафедри педагогіки та психології професійної освіти, спеціальності А1 «Освітні науки», Національний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ
ORCID*: https://orcid.org/0000-0002-5021-2787*

Юлія ГОРОДИСЬКА
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та реабілітації, Національний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ
ORCID: *https://orcid.org/0000-0002-5021-2787*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНАМ У ПРОЦЕСІ ПІСЛЯВОЄННОЇ АДАПТАЦІЇ

Резюме

У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз умов та підходів формування готовності майбутніх психологів до надання соціально-психологічної підтримки ветеранам. Актуальність дослідження зумовлена тривалими наслідками збройної агресії Російської Федерації проти України та необхідністю підготовки фахівців, здатних надавати психологічну допомогу ветеранам у процесі їхньої адаптації до цивільного життя. Обґрунтовано доцільність розгляду готовності майбутнього психолога як інтегративного особистісно-професійного утворення, що охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, емоційно-вольовий та рефлексивний компоненти. Визначено методологічні підходи до формування готовності майбутніх психологів до роботи з ветеранами: системний, компетентнісний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, аксіологічний та травма-інформований.

Розкрито систему педагогічних умов, які сприяють формуванню готовності майбутніх психологів до надання соціально-психологічної допомоги ветеранам: включення фахових дисциплін з висвітленням проблематики травм, кризових станів, особливостей роботи з посттравматичними стресовими розладами; залучення студентів до супервезійної практики взаємодії з ветеранами в процесі поствоєнної адаптації; формування відповідних навичок запобігання вторинної травматизації та професійному вигоранню; розвиток здатності до рефлексії та ціннісного ставлення до ветеранів; забезпечення психологічного супроводу майбутніх фахівців в процесі підготовки. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання під

час розроблення та вдосконалення освітніх програм професійної підготовки майбутніх психологів до роботи з ветеранами у закладах вищої освіти.

***Мета дослідження** – теоретично обґрунтувати методологічні підходи та визначити психолого-педагогічні умови формування готовності майбутніх психологів до надання соціально-психологічної підтримки ветеранам у процесі післявоєнної адаптації. **Методи.** У дослідженні використано методи теоретичного аналізу наукових джерел, систематизації та узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх психологів до роботи з ветеранами. **Результати.** Уточнено сутність поняття «готовність майбутніх психологів до надання соціально-психологічної підтримки ветеранам». Обґрунтовано доцільність застосування системного, компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, аксіологічного та травма-інформованого підходів. Визначено психолого-педагогічні умови, реалізація яких сприяє формуванню структурних компонентів професійної готовності майбутніх психологів до роботи з ветеранами.*

***Ключові слова:** готовність майбутніх психологів, соціально-психологічна підтримка, ветерани, післявоєнна адаптація, методологічні підходи, психолого-педагогічні умови, професійна підготовка майбутніх психологів.*

Вступ. В умовах тривалих наслідків збройної агресії Російської Федерації проти України особливого значення набуває вдосконалення професійної підготовки майбутніх психологів, професійна діяльність яких буде пов'язана із наданням соціально-психологічної підтримки ветеранам у процесі їхньої післявоєнної адаптації. Значна частина ветеранів має складний травматичний досвід, пов'язаний з участю у бойових діях, перебуванням у полоні, втратою побратимів та іншими психотравмувальними обставинами. Такий досвід може позначатися на психоемоційному стані, міжособистісній взаємодії та процесі соціальної адаптації ветеранів.

На сьогодні важливою є проблема із забезпеченням високого рівня підготовки майбутніх фахівців з психології до надання соціально-психологічної допомоги ветеранам. Вимагає підвищення рівня вивчення дисциплін, які б закривали зміст, пов'язаний з психотравматологією та кризовим консультуванням, також потребує збільшення годин супервізованої практики та загалом активнішого залучення студентів до практичної діяльності, а також ширшого використання тренінгових форм навчання. Важливим є практичне опрацювання навичок роботи з ветеранами, моделювання типових і складних ситуацій психологічного консультування, розвиток комунікативної компетентності та формування готовності до професійної взаємодії з особами, які мають травматичний досвід.

Соціально-психологічна допомога та психологічний супровід ветеранів, які зазнали травматичного досвіду, є важливою складовою їхньої реабілітації та соціальної адаптації та входить в перелік перспективних напрямів професійної діяльності майбутніх психологів. Така допомога в першу чергу спрямована на підтримку психоемоційного стану ветернаів, подолання тривожності та стресових розладів, відновлення та зміцнення міжособистісних зав'язків, а також підвищення якості життя загалом.

Результати. У процесі професійної взаємодії з ветеранами майбутні психологи повинні володіти комплексом знань із клінічної та військової психології, розуміти особливості соціально-психологічної підтримки ветеранів, а також дотримуватися етичних принципів професійної взаємодії.

Готовність психолога до діяльності доцільно трактувати як інтегративну характеристику особистості, що виявляється у взаємопов'язаності професійного досвіду, особистісних якостей, психологічних знань, умінь і навичок, а також ціннісних настанов. Їх сукупність забезпечує здатність фахівця ухвалювати обґрунтовані рішення, здійснювати доцільні професійні дії відповідно до ситуації та забезпечувати ефективність професійної діяльності. У своїх дослідженнях М. Міщенко розглядає готовність майбутніх фахівців як сформованість системи мотивів, що спонукають особистість досягати успіху, здатність швидко встановлювати професійний контакт, оцінювати власні дії та вчинки, а також регулювати власну діяльність і поведінку (Міщенко, 2017).

З. Кісарчук наголошує на необхідності сформованості у психолога знань щодо симптоматики посттравматичного стресового розладу, депресивних і тривожних станів, а також вторинних наслідків травматизації, зокрема соціальної ізоляції та порушень міжособистісних зв'язків. Такі знання дають змогу адекватно оцінювати психологічний стан ветеранів, визначати особливості й напрями психологічного супроводу та добирати відповідні методи подальшої роботи в процесі їхньої адаптації (Кісарчук, 1997).

Л. Руденко та Н. Біднюк (2020) пропонують здійснювати професійну підготовку майбутніх психологів за двома взаємопов'язаними напрямами: організація та реалізація освітньо-професійної діяльності; формування особистості майбутнього психолога, усвідомлення ним професійних інтересів

і напрямів майбутньої діяльності. Автори наголошують, що в процесі підготовки важливо зосереджуватися не лише на розвитку професійного мислення, а й на формуванні компетентностей, необхідних для виконання професійних функцій, а також забезпечення постійного професійного й особистісного розвитку.

Проблема професійної підготовки майбутніх психологів широко представлена в психологічній та педагогічній науковій літературі.

У своїх дослідженнях О. Діденко, С. Яланська та В. Анушкевич (2024) наголошують на необхідності формування у майбутніх фахівців з психології знань, вмінь та навичок, які здатні забезпечити їх готовність до роботи у складних і кризових умовах, надання першої психологічної допомоги в екстремальних ситуаціях, розуміння принципів роботи з гострими реакціями на стрес, здійснення соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців , а також ветеранів та членів їхніх сімей. Автори також наголошують на важливосіт володіння методичним інструментарієм, який би допоміг в процесі відновлення психічного здоров'я різних категорій осіб.

У роботах Ю. Клименко (2024) зазначено, що соціально-психологічна діагностика, а надалі реабілітація та корекція особистості у кризових життєвих ситуаціях мають бути спрямовані на виявлення наявних ресурсів, подолання стресових ситуацій, розвиток вмінь для униенення стресових ситуацій та формування вмінь професійного планування, створення навколо себе сприятливої атмосфери для ефективної роботи. Р. Сірко (2017) наголошує на тому, що в процесі підготовки майбутніх фахівців з психології важливо фокусувати увагу на формуванні знань, умінь і навичок, необхідних для роботи у складних та кризових умовах; здійснення соціально-психологічної реабілітації та реадаптації військовослужбовців і членів їхніх сімей; використання ряду інноваційних психологічних інструментів для відновлення психічного здоров'я клієнтів.

Л. Руденко та Н. Біднюк (2020) зазначають, що підготовка майбутніх психологів має здійснюватися за такими напрямами: організація та реалізація освітньо-професійної діяльності, що передбачає ефективне засвоєння загальноосвітніх і психологічних дисциплін, опанування вмінь і навичок самостійної навчальної та професійної роботи, успішне проходження практики за основними видами професійної діяльності психолога, а також формування особистості майбутнього фахівця.

Н. Шель (2024) визначає такі пріоритетні напрями підготовки майбутніх психологів: перехід до практико орієнтованої освітньої парадигми; посилення взаємодії між викладачем і студентом; самоорганізація освітнього простору; активізація участі студентів у процесі професійного самовдосконалення. І. Тарасова (2026) акцентує увагу на необхідності формування у майбутніх психологів готовності до корекційно-відновлювальної роботи, яка ґрунтується на таких структурних компонентах: мотиваційному, когнітивно-операційному, емоційно-вольовому, особистісному та соціальному.

Т. Новак, М. Ярощук та Ю. Мельник (2025) наголошують, що одним з ключових аспектів підготовки майбутніх фахівців з психології до практичної діяльності є формування діагностичних навичок, в основі яких лежать ключових поняття, якими повинен володіти фахівець, а також основ методології патопсихології, клінічної психології та психодіагностики. Важливим також, на думку авторів, є ознайомлення з етичними принципами проведення діагностичних досліджень. У випадку роботи з ветеранами цей аспект є надзвичайно можливим, враховуючі їх досвід, можливу травматизацію та часто небажання, щоб в роботі з ними психолог використовував діагностичні методики. Автори зазначають, що ефективна підготовка до надання психологічної допомоги забезпечується поєднанням теоретичної та практичної складових навчання, використанням активних методів навчання, в першу чергу тренінгів, рольових ігор, моделювання консультативних ситуацій і супервізійних груп, розвитком моральних якостей майбутніх психологів та психологічною підтримкою здобувачів освіти. Це сприяє створенню безпечного освітнього середовища, професійному саморозкриттю та розвитку емпатії.

Враховуючи результати проведеного нами теоретичного аналізу, пропонуємо розглядати готовність майбутніх психологів до надання соціально-психологічної підтримки ветеранам як інтегративне особистісно-професійне утворення, яке забезпечує здатність фахівця ефективно здійснювати консультативну, діагностичну, корекційно-розвивальну та просвітницьку діяльність, спрямовану на підтримку ветеранів в процесі післявоєнної адаптації.

І. Габа у своїх дослідженнях наголошує, що ефективність надання майбутніми фахівцями соціально-психологічної допомоги в процесі адаптації ветеранів значною мірою залежить від «сформованості їхньої професійної ідентичності, усвідомлення значущості своєї професійної ролі, впевненості у власних професійних можливостях та здатності підтримувати баланс між професійною залученістю та збереженням особистісних ресурсів» (Haba, 2026). За недостатнього рівня професійної

готовності зростає ризик емоційного та професійного виснаження фахівців і знижується ефективність їхньої професійної діяльності.

Спираючись на результати досліджень А. Десятинник (2025), А. Руденок (2021) та К. Тушко (2026), розглянемо п'ятикомпонентну модель готовності майбутніх психологів до роботи з ветеранами, до складу якої входять мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, емоційно-вольовий та рефлексивний компоненти (рис. 1).

Рисунок 1. Компонентна структура готовності майбутніх психологів до надання соціально-психологічної підтримки ветеранам

Проблематика професійної підготовки психологів представлена у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників, які розглядають професійну готовність як складне інтегративне утворення особистості, що формується в процесі професійного навчання та практичної діяльності.

Актуальність проблеми посилюється тим, що соціально-психологічна підтримка ветеранів є міждисциплінарним феноменом, який поєднує психологічну, соціальну, медичну та реабілітаційну складові. На думку Н. Антонової (2007), важливою причиною невідповідності випускників закладів вищої освіти вимогам, які висувають до них професія та суспільство, є недостатній рівень готовності майбутніх психологів, що ускладнює ефективне виконання ними професійної діяльності.

Методологічні підходи до формування готовності майбутніх психологів до соціально-психологічної роботи з ветеранами в процесі післявоєнної адаптації ґрунтуються на багатокомпонентному та інтегративному баченні загальної професійної підготовки, яка враховує специфіку роботи з цією категорією клієнтів, а також вимоги сучасної психологічної практики. Важливе значення має інтегративний підхід до професійної підготовки майбутніх психологів, так як він стоїть в основі побудови взаємозв'язку змісту дисциплін різного спрямування та створює цілісну систему, у якій теоретичні знання поєднуються з практичними вміннями надання соціально-психологічної допомоги. У межах цього підходу важливо використовувати інноваційні методи навчання (тренінги, кейс-стаді, супервізійні практики, аналіз клінічних випадків тощо) (Новак, 2025).

Компетентнісний підхід передбачає спрямування освітнього процесу на розвиток професійних компетентностей, що охоплюють не лише знання основ психології, а й практичні вміння та навички діагностики, консультування, корекційно-розвивальної та профілактичної роботи (Іванова, 2020). Компетентнісний підхід орієнтує підготовку майбутніх психологів на здатність вирішувати реальні професійні завдання. У роботі з ветеранами такими завданнями є встановлення професійного контакту, визначення потреб і ресурсів клієнта, надання психологічної підтримки, своєчасне визначення необхідності перенаправлення до інших фахівців та здійснення професійної рефлексії. Ю. Вінтюк (2018) зазначає, що реалізація компетентнісного підходу передбачає оволодіння майбутніми фахівцями не лише професійними знаннями та вміннями, а й компетентностями вищого рівня, які становлять основу професійної компетентності сучасного фахівця.

Як ми вже зазначали вище, важливим аспектом професійної підготовки майбутніх фахівців з психології є впровадження інтерактивних методів навчання, саме в процесі застосування яких

формується професійна компетентність майбутніх психологів. Такі методи забезпечують активну участь студентів в освітньому процесі, сприяють розвитку їх критичного мислення, самостійності, здатності аналізувати професійні ситуації та приймати обґрунтовані ефективні рішення.

Особистісно-орієнтований підхід до підготовки майбутніх психологів передбачає теоретичний аналіз загальної системи підготовки у закладах вищої освіти та фокусується в першу чергу засвоєнні теоретичних знань і розвиток професійних умінь та навичок, враховуючі індивідуальні особливості майбутніх фахівців, їхню професійну мотивацію, орієнтується на наявні ціннісні орієнтації, життєвий досвід та вже наявні ресурси особистості. Важливим є також створення сприятливих педагогічних умов для розвитку особистості студента, його професійної суб'єктності та здатності до самостійного професійного розвитку. Реалізації цього підходу сприяє використання інтерактивних методів навчання.

Особистісно-орієнтоване навчання набуває особливого значення в процесі підготовки майбутніх психологів до роботи з ветеранами, оскільки така професійна діяльність може супроводжуватися значним емоційним навантаженням і потребує достатнього рівня особистісної зрілості, саморегуляції та професійної відповідальності.

Діяльнісний підхід до формування готовності майбутніх психологів передбачає не лише лекційне навчання, а й систематичне виконання практичних завдань, аналіз професійних ситуацій, рольове моделювання, використання тренінгових технологій та супервізійну роботу. Майбутнім психологам доцільно проходити спеціалізовану практику в закладах охорони здоров'я, реабілітаційних центрах, соціальних службах та громадських організаціях, які здійснюють роботу з ветеранами та іншими особами з травматичним досвідом.

Діяльнісний підхід забезпечує перехід від засвоєння загальних знань про психологічну допомогу до формування здатності безпосередньо застосовувати їх у професійній діяльності. Виконання практичних кейсів, пов'язаних із наданням соціально-психологічної допомоги ветеранам в процесі післявоєнної адаптації, аналіз відповідних професійних ситуацій сприяють формуванню навичок психологічного спостереження, інтерв'ювання, психодіагностики, надання психологічної підтримки та здійснення профілактичних заходів. Важливо, що діяльнісний підхід зараз в Україні має особливу цінність, адже українські фахівці мають умови для отримання унікального практичного досвіду, каже керівник організації ГО «Повернись до мирного життя», психолог, ветеран російсько-української війни Є. Скляренко. «Зараз після закінчення університету можна піти на інтернатуру у психіатричну лікарню і отримати такий досвід, який більше не отримати ніде. Це війна. Зрозуміло, що це страшна річ, але такого досвіду в мирний час отримати неможливо» (Скляренко Є., усне повідомлення, 17 березня 2026 р.).

Аксіологічний підхід орієнтується на формування системи професійних цінностей майбутніх психологів, зокрема поваги до гідності особистості, автономії, свободи вибору, конфіденційності, відповідальності, недискримінації та партнерської взаємодії. Н. Шетель у своїх дослідженнях визначає такі критерії добору педагогічних засобів і технологій, які допоможуть в процесі реалізації аксіологічного підходу: створення умов для усвідомлення професійних та особистісних цінностей як важливого складника світогляду особистост; формування атмосфери, що сприяє розкриттю інтелектуального, морального, творчого, професійного та особистісного потенціалу; сприяння оволодінню майбутніми фахівцями теоретичними й практичними ціннісними знаннями (Шетеля, 2022). З урахуванням зазначених критеріїв можна виокремити такі педагогічні технології та засоби: інтерактивне навчання, розвиток критичного мислення, метод проєктів, використання інформаційно-комунікаційних технологій (Шетеля, 2022).

Травма-інформований підхід є також важливим складником системи професійної підготовки майбутніх фахівців з психології, які працюватимуть із ветеранами в процесі післявоєнної адаптації. Він передбачає формування розуміння того, що досвід бойових дій може впливати на поведінку, емоційний стан ветерана та його міжособистісні стосунки. Водночас майбутній фахівець має усвідомлювати, що наявність травматичного досвіду не означає автоматичної патологізації особистості. Важливо сформувати здатність розпізнавати стани, які потребують спеціалізованої психологічної або іншої фахової допомоги, та діяти відповідно до професійної компетентності.

Цю тезу підтверджує і практичний досвід керівниці Центру психічного здоров'я «Лісова Поляна», К. Возніциної. За її словами, травма – це дуже індивідуально, каже вона. «Ми так багато говоримо про посттравматичний стресовий розлад, але все одно ця стигма шириться – що всі військові повернуться з посттравматичним стресовим розладом. Посттравматичний стресовий розлад – це діагноз, який може розвинутися в дуже обмеженого кола людей. Звісно, у стресовому стані

перебувають практично всі. Але це не означає, що у всіх має розвинутися конкретний розлад і діагноз» (Возніцина К., усне повідомлення, 07 серпня 2024 р.).

Поєднання зазначених методологічних підходів створює теоретико-методологічне підґрунтя для цілісного формування готовності майбутніх психологів до надання соціально-психологічної підтримки ветеранам у процесі післявоєнної адаптації.

На основі аналізу наукової літератури та узагальнення практики професійної підготовки психологів, з урахуванням визначених методологічних підходів, нами виокремлено сукупність психолого-педагогічних умов, реалізація яких сприятиме формуванню готовності майбутніх психологів до надання соціально-психологічної підтримки ветеранам у процесі післявоєнної адаптації.

Першою важливою умовою є формування ціннісного ставлення майбутніх психологів до особистості ветерана, а також формуванню відповідних мотивів до професійної діяльності у даному напрямку. У цьому контексті необхідними є подолання стереотипних уявлень про ветеранів, усвідомлення соціальної значущості майбутньої професійної діяльності в процесі надання соціально-психологічної допомоги ветеранам, а також залучення студентів до волонтерських, просвітницьких заходів і відповідних проєктів.

Другою умовою є поглиблення знань про психологічні особливості бойової психічної травми, посттравматичного стресового розладу та кризових станів.

Третьою умовою є забезпечення практико орієнтованого навчання із застосуванням тренінгових технологій, методу аналізу випадків (кейс-методу), рольового моделювання, супервізії та проходження психологічної практики на базі закладів охорони здоров’я, реабілітаційних центрів, ветеранських просторів і громадських організацій.

Четвертою умовою є розвиток емоційної саморегуляції майбутніх психологів та формування навичок запобігання вторинній травматизації й професійному вигоранню.

П’ятою умовою є забезпечення міждисциплінарної взаємодії, передусім через залучення до освітнього процесу фахівців суміжних галузей – соціальної роботи, медицини, права, а також представників ветеранських організацій. Це сприяє формуванню у майбутніх психологів цілісного бачення системи підтримки ветеранів та розуміння місця психолога в цій системі.

Взаємопов’язана реалізація визначених психолого-педагогічних умов у поєднанні з відповідними методологічними підходами створює цілісне педагогічне підґрунтя для формування мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, емоційно-вольового та рефлексивного компонентів готовності майбутніх психологів до надання соціально-психологічної підтримки ветеранам у процесі післявоєнної адаптації.

Висновки. Проведений теоретико-методологічний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх психологів до надання соціально-психологічної підтримки ветеранам дає підстави розглядати готовність до такої діяльності як інтегративне особистісно-професійне утворення, що забезпечує здатність майбутнього фахівця ефективно здійснювати консультативну, діагностичну, корекційно-розвивальну та просвітницьку діяльність з урахуванням психологічних і соціальних потреб ветеранів у процесі адаптації до цивільного життя. Уточнено зміст поняття «готовність майбутніх психологів до надання соціально-психологічної підтримки ветеранам» як сукупності взаємопов’язаних мотиваційно-ціннісних, когнітивних, операційно-діяльнісних, емоційно-вольових та рефлексивних характеристик особистості майбутнього фахівця, які забезпечують його здатність до професійної взаємодії з ветеранами, вибору адекватних форм і методів психологічної допомоги, саморегуляції та професійної рефлексії. Теоретичне узагальнення наукових підходів дало змогу обґрунтувати доцільність комплексного застосування системного, компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, аксіологічного та травма-інформованого підходів у професійній підготовці майбутніх психологів. Їх взаємодоповнювальне застосування забезпечує цілісність освітнього процесу, поєднання теоретичної та практичної складових підготовки, орієнтацію на професійні компетентності, розвиток особистісних ресурсів майбутніх фахівців і формування етичного та недискримінаційного ставлення до ветеранів.

Визначено сукупність психолого-педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до надання соціально-психологічної підтримки ветеранам, а саме: формування ціннісного ставлення до особистості ветерана та мотивації до професійної діяльності у цій сфері; поглиблення змісту професійної підготовки знаннями про бойову психічну травму, посттравматичний стресовий розлад і кризові стани; забезпечення практико орієнтованого навчання із застосуванням тренінгових технологій, кейс-методу, рольового моделювання та супервізії; розвиток емоційної саморегуляції й запобігання вторинній травматизації та професійному вигоранню; забезпечення міждисциплінарної

взаємодії з фахівцями соціальної роботи, медицини, права та представниками ветеранських організацій. Встановлено, що реалізація зазначених психолого-педагогічних умов має здійснюватися системно та послідовно, із забезпеченням взаємозв'язку змісту навчання, активних форм освітньої діяльності, практичної підготовки та супервізійного супроводу.

Особливого значення набуває практико-орієнтована складова професійної підготовки, яка передбачає моделювання професійних ситуацій, аналіз випадків, рольові та тренінгові форми роботи, а також набуття досвіду взаємодії з ветеранами в умовах професійного супроводу. Таким чином, формування готовності майбутніх психологів до надання соціально-психологічної підтримки ветеранам доцільно розглядати як цілісний педагогічний процес, результативність якого визначається узгодженим застосуванням методологічних підходів, змістовим оновленням професійної підготовки, практичною спрямованістю освітнього процесу та створенням умов для професійного й особистісного розвитку майбутнього психолога.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в емпіричній перевірці ефективності визначених психолого-педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до роботи з ветеранами. Актуальним напрямом є розроблення та експериментальна апробація педагогічної моделі формування зазначеної готовності в закладах вищої освіти, визначення критеріїв, показників і рівнів її сформованості. Подальшого дослідження потребує також змістове наповнення освітніх компонентів, спрямованих на підготовку майбутніх психологів до роботи з ветеранами, зокрема розроблення спеціалізованих навчальних модулів, тренінгових програм, кейсів, симуляційних і супервізійних практик. Перспективним є вивчення педагогічних можливостей міждисциплінарної взаємодії закладів вищої освіти із закладами охорони здоров'я, реабілітаційними установами, ветеранськими просторами та громадськими організаціями. Важливим напрямом подальших досліджень є також визначення педагогічних засобів розвитку емоційної стійкості, професійної рефлексії та профілактики вторинної травматизації майбутніх психологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Антонова, Н. О. (2007). Кризові явища у професійному становленні студентів-психологів та психологів-практиків. *Актуальні проблеми психології. Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія, 6,* 3–9.

Вінтюк, Ю. В. (2018). Актуальні завдання підготовки психологів з позицій компетентнісного підходу. *Молодий вчений, 9*(61), 390–395.

Десятинник, А., & Осипенко, О. (2025). Структура готовності до професійної діяльності психолога. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія, 69,* 45–52.

Діденко, О., Яланська, С., & Анушкевич, В. (2024). Підготовка майбутніх психологів затребуваних на ринку праці в мовах воєнного та повоєнного часу. *Витоки педагогічної майстерності, (34),* 50–55. https://doi.org/10.33989/2075-146x.2024.34.317982

Іванова, Л. В. (2020). Використання інтерактивних методів навчання для підготовки психологів до роботи з девіантними підлітками. *Науковий вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 64,* 78–84.

Кісарчук, З. Г. (1997). Теоретико-методологічні проблеми діяльності практичного психолога. *Практична психологія: теорія, методи, технології,* 18–27.

Клименко, Ю. (2024). Соціально-психологічна реабілітація особистості. *Ввічливість. Humanitas, 6,* 31–36. https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.6

Міщенко, М., & Горенко, М. (2017). Основи формування готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри // Матеріали IV Всеукраїнської інтернет-конференції «Актуальні наукові психологічні та педагогічні дослідження сучасності», 126–131.

Новак, Т. В., Ярощук, М. В., & Мельник, Ю. С. (2025). Формування в майбутніх психологів навичок діагностики психічних розладів та надання професійної психологічної допомоги. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія, 2*(6), 166–171. https://doi.org/10.32782/3041-1297/2025-2-25

Руденко, Л. А., & Бідюк, Н. М. (2020). Проблеми професійної підготовки психологів у вищій школі. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Педагогічні науки, 12*(21), 230–347. https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v21i2.431

Руденок, А., & Гуляк, І. (2021). Компоненти професійної готовності майбутніх психологів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. *Psychology Travelogs, 1,* 72–82. https://doi.org/10.31891/PT-2021-1-7

Самойленко, О. О., & Лисак, П. П. (2019). Психологічна готовність особистості як предмет наукового дослідження. Збірник наукових статей *Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Психологічні науки, 2*(13), 232–241.

Сірко, Р. (2017). *Професійна підготовка майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби до діяльності в екстремальних умовах: монографія.* ГАЛИЧ-ПРЕС.

Тушко, К. Ю., & Чудик, А. В. (2026). Проблема формування готовності в майбутніх фахівців до використання інновацій в сучасному українському науковому дискурсі. *Суспільство та національні інтереси, 3*(23), 814–827. https://doi.org/10.52058/3041-1572-2026-3(23)-814-827

Шель, Н. В. (2024). Формування професійної компетентності майбутніх психологів на етапі їх підготовки у ВУЗі . *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Психологічні науки, 1*(4), 40-50. https://doi.org/10.31558/2786-8745.2024.1(4).4

Шетеля, Н. (2022). Засоби практичної реалізації аксіологічного підходу у сфері професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі культури і мистецтв. *Інноватика у вихованні, 15,* 254–262. https://doi.org/10.35619/iiu.v1i15.434

Haba, I. (2026). Psychological features of the professional development of specialists providing support to war veterans and demobilized persons. *PsyUpgrade Journal, 68*(2), 68–85.

Tarasova, I. (2023). State of research on the problem of the readiness of a psychologist to the corrective and restoration work with the victims of the consequences of war. *Educational scientific space, 5*(2), 168–187. https://doi.org/10.31392/ONP.2786-6890.5(2).2023.17

REFERENCES

Antonova, N. O. (2007). Kryzovi yavyshcha u profesiinomu stanovlenni studentiv-psykholohiv ta psykholohiv-praktykiv [Crisis phenomena in the professional development of psychology students and practicing psychologists]. *Aktualni problemy psykholohii. Psykhofiziolohiia. Psykholohiia pratsi. Eksperymentalna psykholohiia, 6*, 3–9 [in Ukrainian].

Vintiuk, Yu. V. (2018). Aktualni zavdannia pidhotovky psykholohiv z pozytsii kompetentnisnoho pidkhodu [Current tasks of psychologist training from the perspective of the competency-based approach]. *Molodyi vchenyi, 9*(61), 390–395 [in Ukrainian].

Desiatynnyk, A., & Osypenko, O. (2025). Struktura hotovnosti do profesiinoi diialnosti psykholoha [The structure of readiness for professional activity of a psychologist]. *Naukovi zapysky Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Psykholohiia, 69*, 45–52 [in Ukrainian].

Didenko, O., Yalanska, S., & Anushkevych, V. (2024). Pidhotovka maibutnikh psykholohiv zatrebuvanykh na rynku pratsi v umovakh voiennoho ta povoiennoho chasu [Training future psychologists in demand in the labor market under wartime and postwar conditions]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti, 34*, 50–55. https://doi.org/10.33989/2075-146x.2024.34.317982 [in Ukrainian].

Ivanova, L. V. (2020). Vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia dlia pidhotovky psykholohiv do roboty z deviantnymy pidlitkamy [The use of interactive teaching methods in preparing psychologists to work with adolescents with deviant behavior]. *Naukovyi visnyk KhNPU im. H. S. Skovorody, 64*, 78–84 [in Ukrainian].

Kisarchuk, Z. H. (1997). Teoretyko-metodolohichni problemy diialnosti praktychnoho psykholoha [Theoretical and methodological problems of the professional activity of a practical psychologist]. *Praktychna psykholohiia: teoriia, metody, tekhnolohii*, 18–27 [in Ukrainian].

Klymenko, Yu. (2024). Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia osobystosti [Socio-psychological rehabilitation of the individual]. *Vvichlyvist. Humanitas, 6*, 31–36. https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.6 [in Ukrainian].

Mishchenko, M., & Horenko, M. (2017). Osnovy formuvannia hotovnosti maibutnikh psykholohiv do zdiisnennia profesiinoi kariery [Fundamentals of developing future psychologists' readiness for a professional career]. In *Materialy IV Vseukrainskoi internet-konferentsii "Aktualni naukovi psykholohichni ta pedahohichni doslidzhennia suchasnosti"* (pp. 126–131) [in Ukrainian].

Novak, T. V., Yaroshchuk, M. V., & Melnyk, Yu. S. (2025). Formuvannia v maibutnikh psykholohiv navychok diahnostyky psykhichnykh rozladiv ta nadannia profesiinoi psykholohichnoi dopomohy [Developing future psychologists' skills in diagnosing mental disorders and providing professional psychological assistance]. *Naukovi zapysky Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti. Pedahohika i psykholohiia, 2*(6), 166–171. https://doi.org/10.32782/3041-1297/2025-2-25 [in Ukrainian].

Rudenko, L. A., & Bidiuk, N. M. (2020). Problemy profesiinoi pidhotovky psykholohiv u vyshchii

shkoli [Problems of professional training of psychologists in higher education]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Pedahohichni nauky, 12*(21), 230–347. https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v21i2.431 [in Ukrainian].

Rudenok, A., & Huliak, I. (2021). Komponenty profesiinoi hotovnosti maibutnikh psykholohiv do roboty z ditmy z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Components of future psychologists' professional readiness to work with children with special educational needs]. *Psychology Travelogs, 1*, 72–82. https://doi.org/10.31891/PT-2021-1-7 [in Ukrainian].

Samoilenko, O. O., & Lysak, P. P. (2019). Psykholohichna hotovnist osobystosti yak predmet naukovoho doslidzhennia [Psychological readiness of the individual as a subject of scientific research]. *Zbirnyk naukovykh statei Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy imeni Bohdana Khmelnytskoho. Psykholohichni nauky, 2*(13), 232–241 [in Ukrainian].

Sirko, R. I. (2017). *Profesiina pidhotovka maibutnikh psykholohiv operatyvno-riatuvalnoi sluzhby do diialnosti v ekstremalnykh umovakh* [Professional training of future psychologists of the operational and rescue service for activities in extreme conditions]. HALYCH-PRES [in Ukrainian].

Tushko, K. Yu., & Chudyk, A. V. (2026). Problema formuvannia hotovnosti v maibutnikh fakhivtsiv do vykorystannia innovatsii v suchasnomu ukrainskomu naukovomu dyskursi [The problem of developing future specialists' readiness to use innovations in contemporary Ukrainian scientific discourse]. *Suspilstvo ta natsionalni interesy, 3*(23), 814–827. https://doi.org/10.52058/3041-1572-2026-3(23)-814-827 [in Ukrainian].

Shel, N. V. (2024). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh psykholohiv na etapi yikh pidhotovky u VUZi [Formation of professional competence of future psychologists at the stage of their university training]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa. Psykholohichni nauky, 1*(4), 40–50. https://doi.org/10.31558/2786-8745.2024.1(4).4 [in Ukrainian].

Shetelia, N. (2022). Zasoby praktychnoi realizatsii aksiolohichnoho pidkhodu u sferi profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv u haluzi kultury i mystetstv [Means of practical implementation of the axiological approach in the professional training of future specialists in the field of culture and arts]. *Innovatyka u vykhovanni, 15*, 254–262. https://doi.org/10.35619/iiu.v1i15.434 [in Ukrainian].

Haba, I. (2026). Psychological features of the professional development of specialists providing support to war veterans and demobilized persons. *PsyUpgrade Journal, 68*(2), 68–85 [in English].

Tarasova, I. (2023). State of research on the problem of the readiness of a psychologist to the corrective and restoration work with the victims of the consequences of war. *Educational Scientific Space, 5*(2), 168–187. https://doi.org/10.31392/ONP.2786-6890.5(2).2023.17 [in English].

Nataliia DEMCHENKO
PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Acting Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education, National University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv
ORCID: *https://orcid.org/0000-0002-3143-7702*

Andrii HORODYSKYI
PhD student at the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education, specialty A1 "Educational Sciences", National University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv
ORCID: *https://orcid.org/0000-0002-5021-2787*

Yuliia HORODYSKA
PhD of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor in the Department of Social Work and Rehabilitation, National University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv
ORCID: *https://orcid.org/0000-0002-5021-2787*

METHODOLOGICAL APPROACHES AND PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING FUTURE PSYCHOLOGISTS' READINESS TO PROVIDE SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT TO VETERANS DURING POST-WAR ADAPTATION

Abstract

The article presents a theoretical and methodological analysis of the conditions and approaches to developing future psychologists' readiness to provide social and psychological support to veterans. The relevance of the study is determined by the long-term consequences of the armed aggression of the Russian

Federation against Ukraine and the need to train professionals capable of providing psychological assistance to veterans in the process of their adaptation to civilian life. The expediency of considering future psychologists' readiness as an integrative personal and professional construct encompassing motivational-value, cognitive, operational-activity, emotional-volitional, and reflective components is substantiated.

The methodological approaches to developing future psychologists' readiness to work with veterans are identified, including systemic, competency-based, person-centred, activity-based, axiological, and trauma-informed approaches.

A system of psychological and pedagogical conditions conducive to developing future psychologists' readiness to work with veterans is identified. These conditions include the integration of the content of professional disciplines with the issues of trauma, crisis states, and post-traumatic growth; the active involvement of students in supervised practical interaction with veterans; the development of skills aimed at preventing secondary traumatization and professional burnout; the development of a reflective professional position and a value-based attitude towards the personality of the veteran; and the provision of psychological support to students throughout their professional training.

The practical significance of the findings lies in the possibility of using them to develop and improve educational programmes for the professional training of future psychologists to work with veterans in higher education institutions.

The aim of the study is to theoretically substantiate methodological approaches and identify psychological and pedagogical conditions for developing future psychologists' readiness to provide social and psychological support to veterans during post-war adaptation.

***Methods.** The study employed methods of theoretical analysis of scientific sources, systematization, and generalization of national and international experience in the professional training of future psychologists to work with veterans.*

***Results.** The essence of the concept of "future psychologists' readiness to provide social and psychological support to veterans" has been clarified. The expediency of applying systemic, competency-based, person-centred, activity-based, axiological, and trauma-informed approaches has been substantiated. The psychological and pedagogical conditions whose implementation contributes to the development of the structural components of future psychologists' professional readiness to work with veterans have been identified.*

***Keywords:** future psychologists' readiness, social and psychological support, veterans, post-war adaptation, methodological approaches, psychological and pedagogical conditions, professional training of future psychologists.*

Дата першого надходження статті до видання: 15.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.10.2026

DOI:
УДК 378.147:004.9:355.01(477)

Тетяна ДУДКА
доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та психології професійної освіти, Національний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ
***ORCID:** https://orcid.org/0000-0003-4216-1083*

ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Резюме

Тематично проблематика статті торкнулася аналізу питання впливу війни на траєкторію сьогоденного функціонування проукраїнського освітнього простору.

***Мета дослідження** актуалізувала аналіз впливу умов війни на переформатування педагогічної практики у сучасному академічному середовищі та визначення засад проєктування освітнього простору, спроможного підтримувати неперервність, доступність і результативність навчання, за умов системної невизначеності.*

***Методами дослідження** було визначено наступний інструментальний перелік: компаративний аналіз, систематизація, синтез, індукція та дедукція. Їх поєднання забезпечило*